

MARE DE DÉU DE LES AGULLES (Montagut de Fluvià) Catalunya Romànica, resum

Situació

Vista exterior de l'església des del costat nord-oriental. J. M. MELCIÓ

L'església del santuari de la Mare de Déu de les Agulles o Mare de Déu de les Aguges es troba en un petit replà que domina la vall de Riu, a la capçalera d'aquesta vall, afluent per l'esquerra a la de Sant Aniol, i al peu dels vessants sud-occidentals del puig de Bassegoda, dins l'antic terme de Riu, a 940 m d'altitud.

Mapa: 257M781. Situació: 31TDG690840.

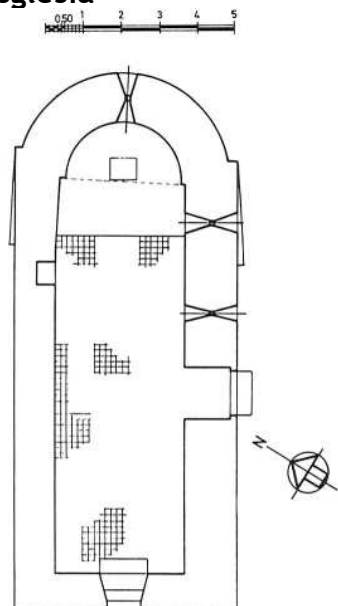
Per arribar-hi cal agafar la carretera comarcal C-150, de Girona a Ripoll. Poc abans del quilòmetre 43, entre Sant Jaume de Llierca i Castellfollit de la Roca, a mà dreta, hi ha el trencall de Montagut, localitat després de la qual cal dirigir-se a Sadernes. Passat aquest poble, hom troba el pont d'En Valentí. Sense travessar-lo, cal seguir la pista costeruda de mà dreta que passa sota Sant Feliu de Riu i continua en direcció al puig de Bassegoda. Al cap de poca estona hom troba la casa de la Plana i, més endavant, a mà esquerra, el camí que va a Can Gustí, que no s'ha d'agafar. Pujant la muntanya, hom ha de seguir amunt, fent diverses zigzagues. Poc abans d'arribar al Coll de Riu hi ha un corriol que porta al santuari. (JVV)

Història

Les notícies existents sobre el santuari de la Mare de Déu de les Agulles, construït al segle XII, són d'origen popular o tradicional. Així, F. Monsalvatje, J. Murlà, N. Puigdevall i R. Sala coincideixen a fixar l'origen del seu nom en el costum de les dones de la zona de canviar les agulles dels seus vestits per les del vestit de la Mare de Déu, ja que hi havia la creença que portaven bona sort. També segons la tradició, l'antiga imatge de la Mare de Déu del Mont es venerà, en un primer moment, al santuari de les Agulles.

El fet que, en època moderna, el santuari de la Mare de Déu de les Agulles passés a dependre de la parròquia de Santa Cecília de Sadernes és l'única informació històricament verificable sobre aquest santuari. (JFC)

Església

Planta, a escala 1:200, de l'església, amb una nau capçada a llevant per un absis semicircular. I. SALA

L'església de la Mare de Déu de les Agulles és un edifici d'una nau, coberta amb una volta de canó seguit, de perfil apuntat, que arrenca d'una motllura que recorre els murs de la nau, llevat del tram de ponent, i de l'absis, i que ressegueix l'extradós de les finestres. La nau és capçada, a llevant, per un absis semicircular, que s'obre directament a aquella. Cal assenyalar que els murs de la nau presenten una deformació en el tram immediat a l'absis, que l'estrenyen en la unió amb aquell.

La porta, molt senzilla, en arc de mig punt, s'obre a la façana de migjorn, mentre a la façana de ponent s'obre una segona porta, amb llinda, que té tot l'aspecte d'una reforma posterior. Sobre aquesta porta hi ha una senzilla espitllera, i el conjunt de la façana és coronat per un campanaret d'espadanya, esvelt i descentrat de l'eix de la façana.

A la façana de migjorn, entre la porta i l'angle de llevant, hi ha dues finestres de doble esqueixada, del mateix tipus que la que s'obre al centre de l'absis.

A les façanes de tramuntana i de migjorn es conserva el ràfec original, format per una motllura xamfranada, que és interromput prop de la façana de ponent, ocupant uns 2/3 de la seva longitud, aproximadament la mateixa longitud que ocupa la motllura interior de la qual arrenca la volta.

El ràfec absidal és format per una motllura del mateix tipus que les de les façanes laterals. Aquestes depassen, en dues filades, els ràfecs, fins al ràfec de la coberta actual, que fou restaurada entre els anys 1981 i 1982 per l'Associació Amics de l'Alta Garrotxa.

La incompleció dels ràfecs exteriors i de les motlures interiors sembla indicar que la part de ponent de l'església respon a una reforma i allargament de la nau original, però aquesta impressió no és plenament confirmada per l'estructura de l'aparell, que no presenta una discontinuïtat acusada. Els paraments són de carreus irregulars, senzillament escairats, però sense perfilar ni polir, alternant filades estretes amb altres més amples, distribuïdes irregularment, però amb tendència a l'horitzontalitat i la uniformitat, que no és plenament assolida.

Al punt de la suposada ampliació, el parament no presenta una brusca interrupció, sinó que les filades continuen sense alteracions substancials. Només la façana de ponent presenta un aspecte diferent, amb els carreus travats amb morter de calç, amb una imatge més d'arrebossat. Aquesta continuïtat de l'aparell permet de suposar que l'església no fou ampliada, sinó que, per raons que desconeixem, durant el curs de l'obra es produí el canvi en el projecte de l'edifici; s'eliminaren les motlures internes i els ràfecs exteriors, i es féu també un sobrealçament del nivell de la coberta, per sobre del nivell inicialment previst, atès que les filades que depassen el ràfec s'integren perfectament en el parament. En canvi la porta de ponent i el petit campanar d'espadanya responen, efectivament, a les reformes tardanes de l'edifici.

Per la seva estructura, l'església de la Mare de Déu de les Agulles, s'avé a les formes característiques de l'arquitectura del segle XII, ja avançat. En canvi, l'aparell no es correspon directament amb la concepció arquitectònica, sinó que és una pervivència de les tecnologies del segle XI, les quals avançat el segle XII, retornaren al medi rural.

Després de la consolidació i neteja duta a terme pels Amics de l'Alta Garrotxa, el seu estat pot ésser considerat correcte. (JAA)

Forja

Detall del forrellat de la porta, amb l'extrem decorat amb un cap d'animal. A. MARTÍ
A la porta de l'església hi ha un interessant forrellat de ferro forjat, amb l'extrem ornamentat. Normalment aquest extrem no presenta cap tipus de decoració, la qual sí que trobem a la part de reforçament de la porta. Contràriament a això, aquí l'esforç decoratiu es concentra en l'agafador que desenvolupa, encara que de manera molt esquemàtica, la figura d'un cap de tipus zoomòrfic. Evidentment, el seu esquematisme no permet de poder identificar de quin tipus d'animal es tracta.

Aquest cap presenta una secció de tipus rectangular, lleugerament eixamplada en la part anterior, on es dibuixa el morro de l'animal. El morro presenta els orificis dels narius amb un trepatge molt profund; enmig d'aquests hi ha un cert rebaixament de la peça de ferro en forma romboïdal, la qual dóna al conjunt un cert joc de clar-obscur que accentua el seu volum. Sota el morro hi ha la boca, que està lleugerament entreoberta i de la qual no surt la llengua, ni s'hi veu la dentadura.

Si fem un tall longitudinal de la peça, veiem com aquesta té forma de S; és en la inflexió d'aquesta S on han estat col·locats els ulls de l'animal. Aquests ulls han estat tractats de la mateixa manera que els forats del nas. Al seu redós ha estat remarcada una aurèola que els fa més expressius.

Les orelles, molt encarcarades, que presenten un esquema romboïdal lleugerament còncau per la part interior, s'insereixen a la peça mitjançant un sistema de soldadura de tractament força barroer.

És difícil pensar que es tracti d'un animal de tipus rèptil. Les representacions d'aquests, en la miniatura i la pintura, com també en l'escultura, no presenten aquest tipus d'orelles. Ens ajuda a confirmar-ho el treball de la ferramenta de Santa Cecília de Molló(*), on el forrellat de la porta sí que té cap de serp.

Si hom observa els possibles paral·lels en el camp de la pintura i l'escultura, pot dir que aquest cap s'acosta més al tipus de representació d'un animal de la família dels èquids.

D'entrada podem donar una datació del segle XII per a aquesta peça, bé que aquests tipus de motius poden tenir una llarga pervivència en el temps. (TGV)

Talla

Vista frontal de la imatge procedent d'aquesta església, bonic exemplar, que, seguint les influències de l'art bizantí, serveix la idea de Maria com a seu de la saviesa. J. VIGUÉ

Tot i que Antoni Noguera i Jaume Marquès la suposen procedent de Sant Grau d'Entreperes, el Museu d'Art de Girona conserva, exposada i inventariada amb el núm. 35, una imatge de la Mare de Déu amb el Fill a la falda, que consta provinent del santuari de les Agulles. Ingressà al Museu d'Art el 7 d'abril de 1979, data de la seva constitució, formant part del conjunt de peces pertanyents al Museu Diocesà de Girona, que la tenia catalogada amb el núm. 13.

Aquesta imatge és una talla de fusta policromada que fa 66,5 cm d'alt per 27 cm d'ample i 26 cm de fons, amb la figura del Fill, que fa 26 cm d'alt.

Maria ha estat representada asseguda damunt un setial, molt simple, similar a un fragment de paret, a la qual sembla arrambarse, mig ajupida. Descansa els peus damunt una peanya molt baixa, a manera de coixí, que té forma apiramidada. La seva cara és grossa, ovalada i plena, amb les galtes molsudes, els ulls grossos, les celles fines i ben pintades, el nas gros però curt i la boca ben proporcionada. Les seves orelles són tapades per una cabellera ben pentinada, els extrems de la qual deriven en unes ondes que li emmarquen el front, i en tapen una part important de la zona superior. Els cabells es recullen darrere, sobre l'esquena, i van tapats amb un vel curt, originàriament potser de color blanc, però actualment amb el color molt alterat pel pas dels anys. Aquest vel, que té la vora ribetejada per unes línies fines i paral·leles de color verd, vermell i negre, forma unes ondulacions a la part de sobre el front, i al centre pren capriciosament una forma de V invertida. El vel cau per darrere i tapa les espatlles fins a mitja esquena. La Mare porta una túnica de color vermell, amb el coll rodó, guarnit amb una banda, delimitada a cada costat per dues línies, una de verda i una altra de vermella, amb el fons blanc damunt el qual hi ha un fris seguit de semicercles de color verd; al seu interior ha estat dibuixat un punt. La túnica és guarnida amb uns losanges de color negre, igual que la decoració que tenen a l'interior, i a la part inferior forma una ondulació de manera que deixa visibles els peus, amples i punxeguts, que van calçats. Damunt la túnica hi ha un mantell, o casaca, de color blau-verd, el qual s'obre considerablement en forma de V a l'indret del pit, reposa damunt la falda i en deixa caure els extrems fins a mitja cama. Al costat d'aquest mantell hi ha un conjunt de plecs de bon dibuix i bastant planxats que doten la imatge d'un cert moviment. Aquesta casaca té un parell d'obertures una a cada banda, les quals deixen sortir uns braços molt esquemàtics i de treball rudimentari, possiblement postissos i afegits tardanament, que deixen veure els extrems de les mànigues molt cenyides, i unes mans llargues. La dreta originàriament devia sostenir algun objecte, potser un ceptre o un brot florit, mentre que l'esquerra sembla fer l'acció de sostenir l'Infant, cosa que no fa en realitat, actualment.

El Fill seu damunt el centre de la falda i la seva figura és bastant rudimentària. Tal com és habitual, porta el cap descobert, amb uns cabells molt ben pentinats, recollits darrere el clatell, els quals tapen una bona part del front. Els trets de la seva cara són esquemàtics i elementals. Porta una túnica originàriament potser vermella, la qual li deixa al descobert els peus, que pengen, nus. El peu dret ha desaparegut totalment i l'esquerre té una important mutilació. Damunt la túnica hi ha un mantell, l'extrem inferior del qual, derivat en plecs, cau en diagonal davant les cames. Amb un treball molt matusser la mà esquerra sosté un llibre que reposa damunt el genoll, mentre amb la dreta beneeix.

Pel que fa a l'esquema general de la imatge, direm que aquesta segueix els canons habituals dels exemplars d'època romànica. Així, hom pot observar aquí una acusada frontalitat i un estatisme,

tot i que Maria sembla insinuar un somriure i els plecs laterals intenten un tímid moviment. L'escultor s'ha entretingut sobretot en el treball de la figura de Maria i ha deixat força de banda la del Fill, bastant rudimentària i amb negligència de detalls. La imatge presenta alguns convencionalismes, com la mateixa actitud, la manera com seu o s'arrepénja en el setial, la forma davantera de la casaca, sobretot a l'indret de les cames, etc. El grup és regit per un eix de simetria força notable i segueix la idea bàsica de Maria, que serveix de setial al Fill, el qual, seguint el costum habitual, amb la mà esquerra sosté el llibre i amb la dreta beneeix. A desgrat de l'esquema majestàtic, Maria té un aire de dona casolana, amb unes formes i uns trets plenament escolars als d'una dona del país. Hom ha regit el treball per un sentit de la funcionalitat, amb estalvi de detalls en general i concentrant la major part de l'esforç a la meitat davantera de la imatge, tot deixant la part posterior gairebé sense treballar. El conjunt, però, dóna un exemplar acurat, unitari i harmònic. Restaurada fa pocs anys, té un aire popular i pot ésser adscrita al conjunt de peces més pròpies d'un artesà que no pas d'un artista pròpiament dit.

A. Noguera classifica aquesta imatge entre el conjunt d'exemplars que ell anomena de tipus garrotxí, del qual aquest constitueix un dels principals exponents. Un grup que es caracteritza per una similitud de mides (entre 65 i 70 cm d'alt) i de proporcions (la seva alçada és quatre vegades la seva amplada, més o menys), amb el vel que a manera de toca cobreix el cap i cau fins a mitja esquena, la sobretúnica fins a mitja cama, amb obertures als costats, a manera de dalmàtica, la manera com acaba la túnica damunt els peus, formant unes ondulacions, a fi de deixar-los visibles, etc. En aquest grup hi ha també la marededéu dels Balbs, desapareguda, i la que conserva el Museu d'Art de Girona, inventariada amb el núm. 36, bé que aquesta presenta algunes variants.

Aquesta imatge, que a desgrat d'algunes mutilacions, es troba força ben conservada, respon perfectament al concepte de la Sedes Sapientiae, tema que ja apareix al segle V i que en època romànica, sobretot influïdes per l'art bizantí, proliferaren en gran manera per la geografia catalana. Els conceptes de Maria com a Tron de la Saviesa, de Maria en majestat i de Maria com emperadriu, pel seu to de solemnitat i pels vestits generalment bastant ornamentats, se solen combinar en aquestes imatges. La nostra marededéu no n'és pas una excepció.

Per tot el que hem dit i pels paral·lelismes que li hem assignat, cal situar aquesta imatge vers el final del segle XII. (JVV)